

I. PROBLÉM SOUKROMOPRÁVNÍ ODPOVĚDNOSTI

Abstrakt: První kapitola této části (§ 1.) uvádí čtenáře do širšího kontextu problematiky odpovědnosti a ukazuje základní motivy výzkumu a stěžejní otázky, kterými se tato studie zabývá. Zároveň je zde definován „český“ problém odpovědnosti. Ten je zakořeněn ve specifickém způsobu tematizace problému odpovědnosti, totiž v kladení otázky: „Co je odpovědnost?“, a který umožnil identifikovat vnitřní rozpornost odpovědnosti (prospektivní vs. retrospektivní koncepce) a její nesmyslnost. Daná otázka totiž předjímá a omezuje typy možných odpovědí. Druhá kapitola (§ 2.) poskytuje základní orientaci napříč celou studií, neboť obsahuje stručný přehled celkové argumentace, včetně jejích východisek a cílů. Třetí kapitola (§ 3.) podrobněji rekapituluje současný stav práva, právní nauky a právní vědy u nás. Čtvrtá kapitola (§ 4.) se pak podrobněji zabývá vymezením problematických momentů českého pojetí odpovědnosti, zdůvodňuje význam dalšího bádání a výběr konkrétních otázek. Návazující metodologická pasáž (§ 5.) kriticky předestírá možnosti a limity provedeného výzkumu a zdůvodňuje volbu konkrétních metod. Celou první část pak uzavírá bližší představení struktury jednotlivých částí práce (§ 6.).

§ 1. Kontext a tři hlavní motivy

Představte si, že dnes nějaký vrcholný politik, označme ho třeba proměnnou „Z“, vyrazí do boje s laciným populismem a převezme tak *odpovědnost* za sjednocení štěpící se společnosti. Víím, není to snadná představa, ale zkuste to. A nyní si představte, že by tentýž politik „Z“ převzal plnou *odpovědnost* za svůj případný neúspěch. Takováto představa už spadá do fiktivního světa kulatých čtverců a podobných nesmyslů. Ne ani tak proto, že proměnná „Z“ neoznačuje žádnou reálnou postavu, ale především proto, že sám výrok o odpovědnosti si v obou případech protirečí. Nejdříve se odpovědnost napíná dopředu, směrem ke sjednocení společnosti, podruhé ale nazpět směrem od společnosti rozštěpené. Jednou o odpovídání uvažujeme prospektivně ve smyslu odpovědnosti za splnění povinnosti, podruhé retrospektivně ve smyslu odpovědnosti za porušení povinnosti. Odpovědnost tak nejspíše nelze uchopit v jejím celku, ale vždy jen z jednoho konce. Jakmile se zaměříme na ten druhý, smysl prvního nám proklouzne mezi prsty. Odpovědnost v tomto směru trochu připomíná

bájného Sisyfa a jeho balvan. Taky ji totiž, obrazně řečeno, tlačíme prospektivně před sebou směrem do kopce (odpovídáme za splnění povinnosti), aby nám vzápětí vyklouzla a spadla zase dolů (odpovídáme za porušení povinnosti). Zdá se tedy, že odpovědnost má podobně nešťastný a nesmyslný úděl, neboť ji nelze uchopit konečným způsobem.

Nejinak je tomu ve světě právních vztahů. Když si například koupím zboží na e-shopu, prodejce má vůči mně v právním slova smyslu odpovědnost za jeho dodání, ale i za jeho nedodání. I zde figuruje odpovědnost jak v prospektivním, tak v retrospektivním módu. Zatímco v prvním případě má odpovědnost nádech čehosi pozitivního (odpovědnost za splnění povinnosti), ve druhém případě jasně cítíme z odpovědnosti pachut' sankce, resp. čehosi negativního (odpovědnost za její porušení). Nikdo zpravidla neřekne, že dodavatel má pozitivní odpovědnost za to, že zboží dodal. Jako pozitivum chápeme spíše jeho smluvní odměnu, nikoliv jeho odpovědnost. S odpovědností v pozitivním a zároveň retrospektivním smyslu se prakticky nesetkáme.

Odpovědnost tedy běžně vztahujeme k představě povinnosti. „Chovej se odpovědně!“ říkáme, když například chceme, aby někdo jednal v souladu se svými povinnostmi. Ale taky: „Tohle si teda zodpovíš!“, pokud někdo svou povinnost poruší. Povinnost i odpovědnost implicitně předpokládají, že máme nějaký ideál (měřítko, normu), podle kterého stanovíme, zda člověk (či obecněji adresát normy) jednal řádně nebo ne, zda splnil či porušil svou povinnost. V prvním přiblížení tak lze říci, že odpovědnost implikuje existenci povinnostních norem, které může někdo plnit nebo porušovat. To také znamená, že se člověk může ve vztahu k dané normě sám rozhodnout, zda ji dodrží nebo ne.

Sama odpovědnost zůstává však záhadou. Odpovědný totiž může být ten, kdo se rozhodne své povinnosti řádně splnit, ale i ten, kdo je poruší. Jakmile se ptáme na odpovědnost v její celistvosti, tzn. jakmile si klademe otázku: „Co je to odpovědnost?“, dostáváme se do paradoxního chiasmu. Rozum i představivost nás při snaze o řešení vrhají tam a zase zpět, aniž bychom kdy celou odpovědnost postihli bezrozporným způsobem. Pokud zase zůstaneme podobně jako někteří teoretici (viz níže) u konstatování, že máme povinnost, protože máme odpovědnost, což byl ve zkratce pohled tzv. prospektivní koncepce odpovědnosti jako hrozby sankcí (viz níže), nebo naopak u konstatování, že máme odpovědnost, protože jsme měli povinnost, což byl zase přístup tzv. retrospektivního pojetí odpovědnosti jakožto sankce (viz níže), položená otázka se tím dostatečně nezodpoví. Vždy bude něco scházet – odpovědnost nestačí popsat jen jako prospektivní nebo jen jako retrospektivní formu právní sankce.

Pokud obojí způsob, jak o odpovědnosti mluvíme a uvažujeme, není nesmyslný, pak musí být možné konstruovat i nějakou smysluplnou a zároveň univerzální ideu odpovědnosti. V právním kontextu se ale zdá, že je tomu právě naopak. Je trestně odpovědný někdo, kdo nepáchá trestnou činnost a dodržuje povinnosti stanovené mu trestněprávními předpisy, nebo ten, kdo je porušuje? Je objektivně odpovědný ten, kdo dodá zboží podle smlouvy, nebo ten, kdo jej nedodá? Je dodavatel odpovědný za to, že bude mít prodlení, nebo že se s dodávkou nezpozdí? Univerzální idea

odpovědnosti tady nedává dobrý smysl a postrádá tak informační hodnotu. To samozřejmě vrhá stín i na informační hodnotu zaužívaných právních kategorií, jako jsou trestní odpovědnost, objektivní odpovědnost, odpovědnost za prodlení atd.

V takovou chvíli je namísto otázka, zda vůbec odpovědnost v právu a v právní teorii potřebujeme. Odpovědnost, tato abstraktní kategorie, se totiž spíše než jako jasný a účelný právně teoretický institut tváří jako nesrozumitelný právní odkaz našich předků, kteří tento pojem stvořili. Na druhou stranu se o odpovědnosti v právním kontextu zkrátka mluví, odkazuje se na ni atd., takže to vypadá, jako by odpovědnost byla něčím každému zřejmým, ba i samozřejmým. To pak posiluje dojem, že je pro nás odpovědnost v právním diskurzu nepostradatelná, a kruh se uzavírá. Myslím dokonce, že odpovědnost si dnes udržuje podobně neotřesitelnou pozici a magickou auru, jako měl dávný scholastický koncept „mocnosti“ (*virtus*). „Mocnost“ hrála v tehdejší diskurzu důležitou roli a akademici s ní běžně operovali, třebaže nebylo zřejmé, co se za ní skrývá. Nemyslnost této kategorie ke sklonku její slávy trefně paroduje Molière ve hře *Le Malade imaginaire* (1673). Na dotaz učeného lékaře, proč opium člověka uspává, mu v této komedii bakalářský medik s naprosto vážnou tváří za příčinu označí uspávací mocnost (*virtus dormitiva*) opia.¹ Opium uspává, protože má uspávací mocnost; člověk odpovídá, protože má odpovědnost.

Zdánlivá podobnost odpovědnosti se scholastickým *virto* mne nenechává klidným. Udržovat si, byť i jen v teorii, nekritickou myšlenku, že cosi jako „mocnost“ či „odpovědnost“ má nezastupitelnou roli a ohromnou vysvětlující sílu, totiž může snadno vést k nejasnostem a redundanci. Jakou ale jinou úlohu než usnadnit naše chápání světa či práva, a to s využitím co nejmenšího počtu pojmů (Occamova břitva), by teoretické abstraktní koncepty měly mít? Odpovědnost je přitom abstraktní pojem, podobně jako například hloupost či rychlost. Ačkoliv jsou to všechno podstatná jména, neoznačují žádná konkrétní jsoucna materiálního světa, nýbrž jsou označením pro určitou složku, aspekt či prvek (přípona *-ost*), který metodou abstrakce z jednotlivých případů myšlenkově izolujeme. Kdo třeba v životě potkal několik hloupých lidí, dokáže od těchto lidí abstrahovat, a myšlenkově tak izolovat ideu hlouposti. Podobně vzniká koncept rychlosti tím, že abstrahujeme od objektů, které jsou nositeli rychlého pohybu, či právě pojem odpovědnost, když abstrahujeme od jednotlivých případů, kdy je člověk odpovědný. Na rozdíl od kamene (třeba toho Sisyfova) nám zkrátka odpovědnost *qua* abstraktní kategorie nemůže spadnout na nohu.

Abstraktní koncepty trpné nepřijímáme, ale sami je z různých důvodů tvoříme, čemuž musí odpovídat i metoda jejich zkoumání. Abstraktní pojmy se nám *per definitionem* totiž nikdy nedávají apriorně a nemají tak svůj vlastní smysl *per se*. Jak připomíná Nietzsche, „[s]chová-li někdo nějakou věc za keř, právě tam ji zase hledá a také ji najde, pak na takovém hledání a nalézání není celkem co oslavovat: [...] Stanovím-li definici savce a poté, spatřiv velblouda, prohlásím: Hle, savec, vyjde tím

¹ MOLIÈRE. *Le Malade imaginaire*. 1673, III: xiv: „BACHELIERUS. Mihi a docto doctore – Domanatur causam et rationem quare – Opium facit dormire? – A quoi respondeo, – Quia est in eo – Virtus dormitiva, – Cujus eat natura – Sensus assoupire.“

sice najevo pravda, ale jen omezené hodnoty“.² Abstraktní kategorie tedy spíše takto sami za keř schováváme. A třebaže mají právní teoretici abstraktní kategorie často v oblibě (patrně proto, že na ně působí uklidňujícím dojmem, podobně jako Goetheho uklidňovaly Spinozovy přesné matematické formule³), nesmíme zapomínat, že jde jen o svého druhu esteticky výrazový prostředek, a nikoliv o zachycení skutečnosti.⁴ Matematicky přesná a elegantní jurisprudence možná uklidňuje, ale jistota, kterou nám poskytuje, je jen iluzí.⁵ A právě tak se to má s našimi abstraktními pojmy. Jsou tu od nás, pro nás.

Otázka, jež se tu klade, tak není: „Co je to odpovědnost?“, ale spíše: „Z čeho jsme odpovědnost abstrahovali a co jsme do ní vložili?“. Teprve tehdy, až si uvědomíme, co jsme pod nálepkou „odpovědnost“ schovali za onen pomyslný keř, pochopíme, jaký má nyní odpovědnost smysl a co je naopak jejím nesmyslem. Diskuse o odpovědnosti v právu totiž zpravidla začínají implicitní představou, že odpovědnost lze zkoumat popisně či analyticky jako nějakou faktickou danost. Jinými slovy, že odpovědnost tady v jistém smyslu už je a my jen zkoumáme, „co“ to je.

Teorie platného práva a analytické zkoumání toho, „co“ je v platném právu odpovědnost, nepřineslo kýžené ovoce. Výsledkem byla naopak výše nastíněná zjištění o rozporuplnosti odpovědnosti (*prospektivní vs. retrospektivní*), což nakonec vyústilo v *noetickou skepsi* (podrobněji níže). V tomto duchu navrhli někteří vyčlenit pojem odpovědnost zcela mimo oblast zájmu práva a právní vědy.⁶ Právní řád totiž samu odpovědnost nedefinuje, ani nikdy nedefinoval. Stanovuje sice předpoklady či následky odpovědnosti, ale už neříká, „co“ to odpovědnost je. Text občanského zákoníku je této noetické skepse výrazným příkladem, neboť se užívání i definici pojmu odpovědnosti vyhýbá.

Důvodně se tak nabízí hypotéza, že člověk mohl a může být odpovědný též nezávisle na pozitivním právním řádu a že pojem odpovědnosti dříve, než byl právníky a legislativci převzat, musel mít tudíž svůj srozumitelný smysl. Proč by taky někdo při tvorbě zákonů či rozhodování soudních sporů používal pojem odpovědnosti, kterému by nerozuměl. Z čistě logického hlediska může z tohoto důvodu pojem odpovědnosti (užívaný v pozitivním právu) zahrnovat všechny typové případy, kdy je člověk odpovědný, nebo může také zahrnovat jen některé. Z toho důvodu také spojení odpovědnosti a sankce, které dnes v českém právu převládá a které je typické

² NIETZSCHE, F. Fragments z pozůstalosti [orig. 1872/1873]. In: V. Koubová (trans.). *O pravdě a lži ve smyslu nikoli morálním*. 2. opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2010, s. 16.

³ Mimoходом právě Spinoza zastával koncept „mocnosti“ (*virtus*) – k tomu viz například JARRRETT, C. Spinozistic Constructivism. In: M. J. Kisner – A. Youpa (eds.). *Essays on Spinoza's Ethical Theory*. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 70–73.

⁴ NIETZSCHE, op. cit. v pozn. 2, s. 33.

⁵ Takto KELSEN, H. *Ryzí nauka právní*. Praha: Orbis, 1933, s. 43–44.

⁶ HANDLAR, J. Právní odpovědnost – netradiční zamyšlení nad tradičním pojmem. *Právník*. 2004, roč. 144, s. 1054–65; VLÁDA ČR. *Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku (konsolidovaná verze)*. Praha: Vláda ČR, 2012, s. 47–48, dostupné z URL: <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>> [<https://perma.cc/Y8YV-7GE2>].

pro pozitivněprávní regulaci, může, ale také nemusí být charakteristickým, resp. definičním znakem odpovědnosti. Na každý pád nelze jen analýzou právních norem přesvědčivě stanovit, „co“ to odpovědnost je, či jaký je její smysl.

To se vcelku dobře ukazuje na druhé výše zmíněné otázce po tom, z čeho jsme původně odpovědnost abstrahovali a co jsme do ní vložili. Tato otázka totiž neimplikuje, že odpovědnost již v nějakém smyslu je, a tedy ani, že její výskyt a smysl může být omezen jenom na doménu právních norem. Přitom bez zodpovězení této druhé otázky, kterou si dosud dle mého mínění nikdo vážně nepoložil, nemůže být závěr o noetické skepsi správný. Mým prvním motivem je tak dekonstrukce odpovědnosti a hledání jejího původního českého smyslu.

Proč jen hledání českého smyslu? Podíváme-li se do zahraniční odborné literatury (rozuměj té západní), tematizuje se v ní problematika odpovědnosti zásadně odlišným způsobem.⁷ Stručně řečeno, odpovědnost nebývá v zahraničních právních studiích primárním, ale spíše jen druhotným a nepřímým objektem vědeckého bádání (pokud vůbec objektem).⁸ Ve vztahu k odpovědnosti bývají přitom typické otázky typu: „Proč někdo odpovídá či by měl odpovídat?“ a „Jak někdo odpovídá či by měl odpovídat?“, nikoliv „Co je to odpovědnost?“. V tom se současný český diskurz dosti liší, neboť se

⁷ Množství moderní zahraniční literatury je v tomto směru vskutku nepřehledné. Spíše příkladmo lze uvést BUSSANI, M. – SEBOK, A. J. (eds.). *Comparative Tort Law: Global Perspectives*. Cheltenham: Edward Elgar, 2015; RÖDL, F. *Gerechtigkeit unter freien Gleichen. Eine normative Rekonstruktion von Delikt, Eigentum and Vertrag*. Baden-Baden: Nomos, 2015; AUER, M. *Privatrechtsentwicklung in der Moderne: Ein Triptychon*. In: D. Grimm – A. Kemmerer – C. Möllers (eds.). *Rechtswege*. Baden-Baden: Nomos, 2015, s. 14–35; JANSEN, N. *The Idea of Legal Responsibility*. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2014, vol. 34, no. 2, s. 221–52; AUER, M. *Der privatrechtliche Diskurs der Moderne*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2014; OBERDIEK, J. (ed.). *Philosophical Foundations of the Law of Torts*. Oxford: Oxford University Press, 2014; WINIGER, B. *Verantwortung, Reversibilität und Verschulden*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2013; PITEL, S. G. A. – NEYERS, J. W. – CHAMBERLAIN, E. (eds.). *Tort Law: Challenging Orthodoxy*. Oxford: Hart Publishing, 2013; STEVENS, R. *Torts and Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2007; WEINRIB, E. *The Idea of Private Law*. 2nd rev. edn. Oxford: Oxford University Press, 2012; WEINRIB, E. *Corrective Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2012; KOZIOL, H. *Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective*. Vienna: Jan Sramek Verlag, 2012; WINIGER, B. – MAHLMANN, M. – AVRAMOV, P. – GAILHOFER, P. (Hg.). *Recht und Verantwortung/Droit et responsabilité*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2012; ROBERTSON, A. – TANG, H. W. (eds.). *The Goals of Private Law*. Oxford: Hart Publishing, 2009; GORDLEY, J. *Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment*. Oxford: Oxford University Press, 2009; JANSEN, N. – MICHAELS, R. (eds.). *Beyond the State: Rethinking Private Law*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008; BYDLISNIKI, F. *Die Suche nach der Mitte als Daueraufgabe der Privatrechtswissenschaft*. *Archiv für die civilistische Praxis*. 2004, Bd. 204, s. 309–95; JANSEN, N. *Die Struktur des Haftungsrechts: Geschichte, Theorie und Dogmatik außervertraglicher Ansprüche auf Schadensersatz*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2003; CANE, P. – GARDNER, J. (eds.). *Relating to Responsibility: Essays for Tony Honoré on his Eightieth Birthday*. Oxford: Hart Publishing, 2001; NEUMAN, U. – SCHULZ, L. (Hg.) *Verantwortung in Recht und Moral*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2000; HONORÉ, T. *Responsibility and Fault*. Oxford: Hart Publishing, 1999; CANE, P. *The Anatomy of Tort Law*. Oxford: Hart Publishing, 1997; LUCAS, J. R. *Responsibility*. Oxford: Clarendon Press, 1993.

⁸ V tomto ohledu lze souhlasit s Hurdíkovým tvrzením, že v zahraničí se pojmem odpovědnosti autoři často nezabývají – HURDÍK, J. Úvodní studie: Pojem a funkce odpovědnosti ve vztahu k právu. In: K. Eliáš et al. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář*. Praha: Linde, 2008, s. 761.

zpravidla omezuje na deskripci a systematicko-logickou analýzu právních textů, a nikoliv na podobné právně-filozofické či normativní otázky. Přitom ještě před druhou světovou válkou si v tuzemské jurisprudenci nikdo otázku: „Co je to odpovědnost?“ přímo nekladl.⁹ Soustavné zkoumání právní odpovědnosti u nás začínalo až v 50. letech 20. století,¹⁰ přičemž je patrné, že formální, analyticko-deskriptivní přístup českých vědců a vědkyň byl značně ovlivněn dobou, kdy o odpovědnosti psali.¹¹

Zatímco český způsob tematizace problému odpovědnosti, jenž v této knize nazývám jednoduše „český“ problém odpovědnosti, vyústil v identifikaci její vnitřní rozpornosti (prospektivní vs. retrospektivní koncepce) a v tomto ohledu také v nesmyslnost odpovědnosti, v západní Evropě – na rozdíl od té východní¹² – se s podobnou tematizací a s podobnými závěry nesetkáme.¹³ Rozdíl mezi českým a zahraničním (opět rozuměj především západním) přístupem může tudíž implikovat dvojí. Buďto je naše právní věda průkopnická, neboť si jako jedna z mála dokázala povšimnout, že odpovědnost je vědecky bezcenná a nesmyslná kategorie, podobně jako třeba scholastický pojem *virtus*. V takovém případě by bylo jistě záhodno argumentační linii české právní vědy precizovat a představit ji zahraničnímu publiku. Anebo je tady druhá možnost. Je možné, že jsme si nesmyslnost právní odpovědnosti, tj. chiasmus její aktivní a pasivní koncepce, stvořili sami. Mým druhým stěžejním motivem je tedy zodpovězení nastoleného dilematu, tj. zda jsme nesmysl odpovědnosti vytvořili či zda jsou nesmyslné zahraniční úvahy o odpovědnosti. Ve zkratce se budu ptát, odkud se vzal nesmysl odpovědnosti.

V mém zkoumání se zároveň skrývá jistá naděje. Jestliže se ukáže, že nesmysl právní odpovědnosti je jen naším vlastním výtvorem, nemusíme se jí vzdávat. Naopak postačí odhalit její původní, přirozený smysl. Tím může být koncept odpovědnosti v právu zachráněn před noetickou skepsí, což je samo o sobě myslím počinem hodným snažení. Právo bez odpovědnosti, není-li prázdným pojmem, si lze těžko představit. Budu se tedy snažit odhalit její původní smysl, který měla před vznikem „českého“ problému odpovědnosti. Původní smysl pak nazývám přirozeným proto, že jeho původ musí být s ohledem na výše uvedené mimo-pozitivněprávní, tzn.

⁹ Blízko obecným úvahám o odpovědnosti byl tehdy například WEYR, F. Povinnost a ručení. In: K. Engliš – F. Weyr (eds.). *Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy university v Brně. Díl XVII*. Praha: Orbis, 1933, s. 16–36.

¹⁰ Poprvé patrně LUBY, Š. Smluvná zodpovědnost v občianskom práve. *Právny obzor*. 1952, roč. 35, č. 1, s. 307 a násl.; následuje KNAPP, V. Některé úvahy o odpovědnosti v občanském právu. In: V. Procházka (ed.). *Stát a právo*. Praha: ČSAV, 1956, s. 66–85.

¹¹ Podrobněji například KÚHN, Z. *Aplikace práva soudcem v éře střeoevropského komunismu a transformace: Analýza příčin postkomunistické právní krize*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005.

¹² Například v současné ruské teorii soukromého práva je problém odpovědnosti tematizován prakticky stejně jako u nás – RADKO, T. N. *Legal Liability: Basic Approaches to Its Concept in Modern Jurisprudence*. In: A. G. Cherniavsky (ed.). *Legal liability: The main approaches in modern science*. Moscow: Ruscience, 2017, s. 4.

¹³ Tím samozřejmě nechci tvrdit, že by se západoevropské myšlení nemohlo (čistě teoreticky) vydat tímto směrem jako dosavadní uvažování české, resp. československé právní vědy. Dosud tak ovšem neučinilo, a proto „českému“ problému odpovědnosti jednoduše nečelí. Čelit problému, tím spíše v oblasti právní teorie, totiž předně znamená, že něco vůbec musíme jako problém uchopit.

přirozený. Povinnosti, které se k odpovědnosti váží, totiž mohou mít svůj původ jak ve formálně platném (pozitivním) právu, tak mimo něj, tj. v právu přirozeném, které se s formálně platným právem může, ale nemusí překrývat.¹⁴

Záchrana smyslu odpovědnosti ovšem může v první fázi snadno narazit na doktrinální (právně-dogmatické) variace tohoto pojmu, kterých se zejména v soukromém právu objevuje celá řada (například předpoklady odpovědnosti, subjektivní či objektivní odpovědnost, odpovědnost za škodu, za bezdůvodné obohacení, delikttní odpovědnost, smluvní odpovědnost atd.). V těchto případech totiž odpovědnost v zásadě figuruje jako dogmatický pojem teorie platného práva, nikoliv jako jednotící abstraktní koncept právní teorie, o který tu usiluji. Obrazně řečeno se tím zpravidla v dogmatice z odpovědnosti stává spíše jakýsi štítek na krabici, kterou v archivu nazvaném soukromoprávní odpovědnost již automaticky skladujeme na vyhrazeném místě. Proč ale skladujeme krabice se stejným štítkem na zcela odlišných místech? Jaký to má smysl? Tuhle otázku si skladník nepoloží, nemá na ni čas.¹⁵ V praktickém životě je totiž snazší orientovat se podle toho, že „ono se“ to tak dělá.¹⁶ Právní řád, teorie práva a v návaznosti na ně i právní praxe ovšem tímto způsobem řadu nových problémů – krabic do archivu – vytváří, místo toho, aby je elegantně řešila a těch zbytečných či nesmyslných se zbavovala. Tak zde chápu úkol kritické právní teorie (na rozdíl od dogmatiky platného práva), kterému se chci věnovat.

Mé bádání tudíž nebude polemizovat s machou právní dogmatiky či právnickým rutinérstvím (jakkoliv nepopírám jejich praktický význam), nýbrž bude usilovat o obecnější teoretická řešení, která nejsou limitována do jisté míry nahodilým stavem a terminologií platného práva. V tomto ohledu je můj projekt filozofický a hodlá dospět k teoretické koncepci odpovědnosti, která je přirozená a smysluplná ve všech myslitelných modelech platného práva. Ve svém badatelském projektu chci zkoumat teoretickou koncepci soukromoprávní odpovědnosti, nikoliv tvořit či opravovat dogmatiku platného práva. V souladu s tím bude mým třetím korunním motivem kritické hledání přirozeného smyslu právní odpovědnosti, který by přispěl k obnově hlavní funkce soukromého práva – ke srozumitelnému a oboustranně uspokojivému řešení interpersonálních konfliktů, nikoliv k jejich vytváření. V tomto ohledu je má studie zase normativní, neboť spěje k teorii toho, jak by odpovědnost *mohla a měla být* (nikoliv jak *je*) v soukromém právu chápána. Axiomaticky

¹⁴ Předpokládáme prozatím, že alespoň z hlediska epistemického přístupu k obsahu právních norem platí určitý dualismus pozitivního a přirozeného práva.

¹⁵ Debata se většinou vede jen o právně-technických detailech či logických nesrovnalostech legálně vymezených kategorií. K teoretickým přesahům legalistického pojetí odpovědnosti viz například BOGUSZAK, J. Právní odpovědnost. In: J. Boguszak – J. Čapek – V. Veverka. *Základy teorie práva a právní filozofie*. Praha: Codex, 1996, s. 141 a BOGUSZAK, J. Vymezení právní odpovědnosti. In: J. Boguszak – J. Čapek – A. Gerloch. *Teorie práva*. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 190, podle kterého „[s]těžejní zásadu právní odpovědnosti stanoví čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, z něhož vyplývá, že právní odpovědnost může být státní mocí uplatňována jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který stanoví zákon“. Shodně například VÍTEK, J. *Odpovědnost statutárních orgánů obchodních společností*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2011, s. 15.

¹⁶ HEIDEGGER, M. *Sein und Zeit*. 7. Aufl. Tübingen: Max Niemeyer, 1953, s. 181.

přítom budu vycházet z tohoto mého předporozumění hlavní funkce soukromého práva.

Sluší se vyzdvihnout, že v této knize nemám úmysl analyzovat strukturu a problémy odpovědnosti ve veřejném právu. To má několik důvodů a implikací, které je třeba uvést hned na začátku, abych předešel případnému nepochopení.

Hlavním důvodem mého rozhodnutí je specifická civilistických, tj. neveřejnoprávních teorií. Ve veřejném právu jednoduše nenajdeme podobné analýzy, které předvedli čeští právní vědci ve vztahu k soukromoprávní odpovědnosti, stejně jako zde nenajdeme teorie prospektivní a retrospektivní odpovědnosti (viz níže). Zjednodušeně řečeno, veřejnoprávní teorie mají svá odlišná dogmatická dědictví, pojmosloví a rovněž rozdílnou systematiku. Obecně lze sice v obou případech hovořit o odpovědnosti za porušení povinnosti, o předpokladech odpovědnosti atd., nicméně konotace těchto úvah bývají zpravidla odchylné. Například v trestněprávní doktríně se chiasťicky chápe samo trestání a nikoliv odpovědnost. Otázka, kterou si v teorii trestního práva autoři kladou, je, zda trestáme, protože někdo porušil právo a spáchal zlo (*punitur, quia peccatum est*), nebo proto, aby zlo nepáchal (*punitur, ne peccetur*).¹⁷ To je jistě analogie hodná dalšího zkoumání, ale rozsah i zaměření této knihy mi to nedovoluje. Mne zde zajímá chiasmus mezi odpovědností za porušení normy a odpovědností za její dodržení.

Sama hranice mezi soukromým a veřejným právem je ovšem problematická.¹⁸ Z toho důvodu nemohu ani jednoduše prohlásit, že se zde zabývám pouze soukromoprávní odpovědností, neboť se tím předmět mého zkoumání definuje poněkud nejasně. Oblast mého výzkumu (soukromoprávní odpovědnost) proto musím vymezit jinak. Budu se věnovat kritické analýze právní odpovědnosti ve vztahu k interpersonálním konfliktům, jež mezi dvěma osobami vyvolává protiprávnost, která se těchto osob dotýká přímo. Jde mi tak o konfliktní situace, v nichž strany sporu hledají spravedlnost nezprostředkovaně (nikoliv však mimo pořad práva). Z téhož důvodu ze svého uvažování předem vylučuji právnické osoby, jež považuji ve světle občanského zákoníku za typický zprostředkující článek.¹⁹

V prvním přiblížení lze tedy shrnout tři základní tematické prvky této publikace následovně. Za prvé se budu věnovat analýze vzniku odpovědnosti, její dekonstrukci a odhalení původního smyslu. Druhým motivem bude odhalování původu a důvodů aktuální nesmyslnosti odpovědnosti. A do třetice bude mým motivem pokus o záchranu přirozeného smyslu odpovědnosti, tj. pokus o záchranu srozumitelných principů řešení soukromoprávních konfliktů. Soukromoprávní konflikt přitom chápu jako

¹⁷ Jde o rozlišení teorie odplaty a teorie prevence. K tomu viz například NAVRÁTILOVÁ, J. Pojem a účel trestu. In: J. Jelínek et al. *Trestní právo hmotné*. 2. vyd. Praha: Leges, 2010, s. 347–48 a literaturu tam uvedenou.

¹⁸ K prolínání obou oblastí srov. například GERLOCH, A. – TRYZNA, J. Dualismus soukromého a veřejného práva a nový občanský zákoník: k jednotě a diferenciaci práva. *Právník*. 2014, roč. 153, č. 9, s. 730–45 a ELIÁŠ, K. K justifikaci pravidla o nezávislosti uplatňování soukromého práva na uplatňování práva veřejného. *Právník*. 2014, roč. 153, č. 11, s. 1007–33.

¹⁹ K tomu jsem se podrobněji vyjádřil na jiném místě – viz JANEČEK, V. Nerovná subjektivní odpovědnost. *Jurisprudence*. 2016, č. 5, s. 15–21.

případ nezprostředkovaného hledání spravedlnosti mezi spornými stranami (interpersonální konflikt).

Hlavní přínos této knihy potom spatřuji ve dvou směrech. Jednak je to možnost překlenout příkop, který zeje mezi tuzemskou a zahraniční jurisprudencí, čímž však nehodnotím, která strana tohoto příkopu je lepší, a který tak omezuje možnost českých civilistů účastnit se smysluplně širší mezinárodní debaty. Přitom z mezinárodní, zejména evropské debaty vzházejí mnohá konkrétní právní řešení, jež do našeho vlastního právního řádu nakonec přejímáme. Za druhé je to možnost podnítit akademickou debatu o tom, „proč“ by měl člověk v současném soukromém právu odpovídat. Především díky rozvoji moderních informačních technologií totiž stojíme před zcela novými otázkami a problémy, jejichž řešení vyžaduje hlubší úvahy o principech odpovědnosti a také o legitimitě těchto principů ve vztahu k novým výzvám.²⁰ Podobná právně teoretická, nikoliv teoretickoprávní, diskuse v České republice zatím povytce schází.

§ 2. Zběžný přehled argumentů

Základním předpokladem mé práce je, že odpovědnost – ať už jí myslíme cokoliv – může mít nějaký společný smysl napříč právními systémy, řády a časem. Přestože různé národní právní řády uchopují tento abstraktní fenomén odlišně, vycházím z toho, že existuje určitý minimální společný základ, díky němuž dokážeme o odpovědnosti smysluplně uvažovat bez ohledu na specifika právní kultury či jazyka, v němž tak činíme. V opačném případě by bylo rozumnější z principiálních důvodů zcela rezignovat na debaty o srovnávání, či dokonce sjednocování právních řádů, kultur či tradic v Evropě.²¹ A to je dle mého mínění s ohledem na již zmíněnou digitalizaci a celkový rozvoj informační společnosti prakticky nemožné.²² Stejně tak je třeba mít obecný teoretický koncept odpovědnosti, abychom si mohli smysluplně klást otázky o legitimitě současné právní úpravy a o možnostech dalšího rozvoje odpovědnostního práva.

Koncept odpovědnosti tedy považuji za stěžejní pro chápání a fungování právního řádu. Podobně jako názor, resp. pojem²³ povinnosti, či právní normy i pojem právní

²⁰ Viz blíže například HILDEBRANDT, M. *Smart Technologies and the End(s) of Law: Novel Entanglements of Law and Technology*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2015; či stručně HILDEBRANDT, M. Law as Information in the Era of Data-Driven Agency. *Modern Law Review*. 2016, vol. 79, no. 1, s. 1–30.

²¹ Zde si dovoluji argumentovat pouze autoritou Helmuta Koziola, podle něhož musíme harmonizaci evropského práva akceptovat jako fakt, který nelze popřít, a úkolem právníků je tento fakt reflektovat a nabízet řešení, *jak* (nikoliv *zda*) harmonizovat. KOZIOL, H. *Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective*. Vienna: Jan Sramek Verlag, 2015, s. 689–90. Blíže viz též § 4.a) této části práce (s. 22–24).

²² Viz pozn. č. 20 této části.

²³ Ačkoliv se zde nechci pouštět do ontologických a epistemologických spekulací, je na tomto místě myslím užitečné učinit alespoň drobné terminologické vyjasnění. Na řadě míst píšou o konceptu, pojmu či názoru odpovědnosti. Přirozeně se tak nabízí otázka, jak se k sobě tyto kategorie mají. Předně zde

odpovědnosti totiž figuruje v roli nejmenšího společného jmenovatele právního diskurzu. Jde o pojem, bez něhož je právní diskurz nemyslitelný. Právní normy i povinnosti jsou v konečném důsledku adresovány člověku. A člověk nedokáže uchopit pojem povinnosti či právní normy, aniž by spolu s nimi měl alespoň vágní názor či koncept odpovědnosti. To samozřejmě platí i opačně. Norma, povinnost i odpovědnost k sobě vzájemně odkazují a nelze je smysluplně pochopit, pokud o nich uvažujeme izolovaně. Přestože je tak primárním objektem mého zájmu v této práci koncept odpovědnosti, analyzuji jej nepřímou též zkoumáním konceptů právní normy a povinnosti.

Celá řada dalších souvislostí²⁴ samozřejmě významně ovlivňuje, co si za abstraktní koncept odpovědnosti dosadíme – zda odpovědnost kolektivní, individuální, objektivní, subjektivní, či jinou – a jak budeme odpovědnost zdůvodňovat. Řešení této otázky se evidentně výrazně liší napříč národy a kulturami,²⁵ a třebaže lze historickými prameny doložit společný hodnotový a koncepční rámeček odpovědnostního práva v Evropě,²⁶ zůstávají i v našem malém geopolitickém euro-prostoru principiální rozdíly, které blokují další rozvoj právní vědy na tomto poli.

V této knize ukazují, že významná překážka odborného dialogu a dalšího rozvoje konceptu odpovědnosti je zakotvena v jazyce a v rozdílných paradigmatech právního myšlení. Tyto rozdíly přitom Evropu stále rozdělují na východ a západ,²⁷ aniž bychom to vždy reflektovali. Samotná možnost smysluplného dialogu o odpovědnosti, natož pak harmonizace práva v Evropě, ovšem předpokládá, že o předmětu našeho zájmu (konkrétních právních normách, povinnostech a odpovědnosti) budeme schopni uvažovat v týchž paradigmatech. Proto má tato studie za cíl odhalit a analyzovat právní odpovědnost *qua* nejmenší společný jmenovatel, a to z pohledu, který je srozumitelný a významný pro české právo a český koncept odpovědnosti.

Mým cílem je tedy prozkoumat, kdy byl koncept odpovědnosti do českého práva uveden a jaký měl tento koncept původní smysl (část II. – Historické kořeny pojmu odpovědnosti). Dále se ptám, co stálo v počátcích současného nesmyslu odpovědnosti

nerozlišuju mezi názorem (tedy tím, co se intelektuálně nazírá) a pojmem (tedy tím, co se intelektuálně pojímá). V obou případech je předmětem názoru/pojmu něco, co se nám dává jaksi zvnějšku. Odpovědnost, která se poznávajícím (nazírajícím, pojímajícím) subjektu takto zvnějšku dává, tedy logicky musí v jistém smyslu předcházet onomu aktu nazření či pojetí. To znamená, že odpovědnost může být koncipována i objektivně, a nikoliv jen v pojmu či názoru jednotlivého člověka. V tomto smyslu je možné uvažovat o teoretické *konceptci* odpovědnosti jako o univerzální (objektivní) teorii toho, jak lze odpovědnost (subjektivně) nazírat či pojímat.

Na několika místech přitom upřednostňuji slovo *názor* před slovem *pojem*, neboť *pojem* bývá v českém jazyce často významově zaměňován se slovem *výraz*. Jelikož mi nejde o to, jaký *výraz* (pojem) užíváme, ale jaký *názor* (pojem) je s takovým výrazem spjat (tj. jak jej intelektuálně nazíráme), užívám někde raději slovo *názor* nežli *pojem*.

²⁴ Společenské, kulturní, náboženské, politické, ekonomické, historické a jiné souvislosti.

²⁵ Přehledně a čtivě viz například BUSSANI – SEBOK, op. cit. v pozn. č. 7 a literaturu tam uvedenou.

²⁶ Takto například JANSEN, The Idea of Legal Responsibility, op. cit. v pozn. č. 7.

²⁷ SAFJAN, M. – WIEWIÓROWSKA-DOMAGALSKA, A. Political Foundations of European Private Law: Rethinking the East–West Division Lines. In: R. Brownsword – H. W. Micklitz – L. Niglia – S. Weatherill (eds.). *The Foundations of European Private Law*. Oxford: Hart Publishing, 2011, s. 265–84.

(část III. – Počátky „českého“ problému odpovědnosti) a jaké důvody vedly v kontextu těchto počátečních předpokladů k nynějšímu stavu naší teorie soukromoprávní odpovědnosti (část IV. – Důvody „českého“ problému odpovědnosti). Následně se zabývám otázkou, jak lze tento problém řešit a navrátit konceptu odpovědnosti jeho přirozený smysl (část V. – Řešení „českého“ problému odpovědnosti). Závěrem pak představuji alternativní teoretickou koncepci soukromoprávní odpovědnosti (část VI. – Teoretická koncepce odpovědnosti v soukromém právu). Literárně by se tak tento můj výzkumný projekt mohl jmenovat třeba „Hledání ztraceného smyslu odpovědnosti v českém právním myšlení“.

Mou hlavní tezí je, že odpovědnost lze uchopit zcela srozumitelným způsobem a že „český“ problém odpovědnosti, má-li být uspokojivě řešen, nemůže vést k odmítnutí konceptu odpovědnosti (noetická skepse), tj. k závěru, že odpovědnost nelze z její podstaty v právním diskurzu uchopit,²⁸ ale naopak k přijetí přirozeného smyslu odpovědnosti. Teoretická koncepce odpovědnosti, k níž v této knize dospívám, pojímá odpovědnost jako ucelený systém dávání právně relevantních odpovědí. Odpovědnost se tu ve zkratce ukazuje jako závazek (povinnost)²⁹ poskytnout primární, náhradní či nové (sankční) důvody jednání, a to dle pořadu práva, tj. dle právních norem.

K udržení smyslu odpovědnosti je ovšem zapotřebí trojí. V první řadě je třeba, abychom si uvědomili rozlišení mezi pojmy *odpovědnost* (*responsibility/Verantwortung*) a *zavázanost* (sic!)³⁰ (*liability/Haftung*). Přesněji řečeno, abychom do našeho uvažování přibrali staronový pojem *zavázanosti*. Rozdíl mezi oběma pojmy byl v době uvedení slova odpovědnost do českého právního diskurzu (r. 1811) přítomen – třebaže *zavázanost* se tehdy označovala slovem *ručení* – a právě ztotožnění těchto pojmů stálo v počátcích našeho nynějšího problému (viz části II. a III.). Odpovědnost měla totiž původně mnohem širší smysl než ručení a teprve jejich nereflektovaným ztotožněním došlo k první ztrátě smyslu odpovědnosti. Překvapivé na tom je, že neschopnost českého právního názvosloví důsledně rozlišovat mezi odpovědností a zavázaností (dříve ručením) nebyla až dosud podrobena detailnímu zkoumání. Již samotný banální fakt, že v západní literatuře – na rozdíl od té naší – od sebe oba pojmy bývají jasně oddělovány, nás totiž diskvalifikuje z účasti na hlubším odborném dialogu o odpovědnosti v soukromém právu. Prvním krokem mého argumentu je tedy jasná reflexe současné české pojmové nedostatečnosti (viz zejména části III. a V.).

Za druhé je zapotřebí odmítnout právně-filozofická východiska, která stojí v pozadí „českého“ problému odpovědnosti. V této knize ukazují, že důvody „českého“ problému odpovědnosti spočívají v základním paradigmatu, jímž je odpovědnost (možná i nevědomky) nahlížena – v materialistické teorii práva a právních norem. Jakmile opustíme východiska materialistické právní filozofie, na nichž byl diskurz vedoucí k „českému“ problému odpovědnosti vystaven, tj. pokud vědomě opustíme

²⁸ Podrobněji viz kapitolu § 3.c), oddíl iii. této části práce (s. 8–19).

²⁹ Termín závazek tu přitom neuvádím zcela v souladu se současnou terminologií platného práva. Srov. část III., kapitolu § 3. této knihy (s. 59).

³⁰ Zcela záměrně v této práci na mnoha místech v tomto kontextu používám pojem zavázanost, nikoliv závaznost. K tomu viz blíže například pozn. č. 14 v části V. této monografie.

kognitivistické pojetí práva a právních norem,³¹ pak „český“ problém odpovědnosti zmizí. Materialistická teorie práva byla od počátku nevhodným paradigmatem k řešení otázky odpovědnosti. V jejím základu totiž stojí jednak již zmiňovaný kognitivistický přístup a také teze o „odumírání práva“ (ve zkratce, že právní normy nemají v socialistické společnosti místo), což vedlo a vede k celé řadě kontradiktorních závěrů. Odpovědnost jako poznatelná pravda o materiálním světě je totiž vnitřně rozporuplný a nesmyslný koncept. Bez názoru právní normy či povinnosti jako něčeho odlišného od faktických informací o materiálním světě (viz tezi o odumírání práva) se odpovědnost ukazuje jako principiálně neuchopitelná. Druhý krok mého argumentu tedy spočívá v odhalení, že otázka po teoretické koncepci odpovědnosti byla svázána s materialistickým paradigmatem právního myšlení, že toto paradigma bylo ve vztahu k předmětné otázce v podstatném ohledu od počátku předurčeno k neúspěchu a že jako takové musí být odmítnuto a nahrazeno jiným (viz části IV. a V.).

Konečně třetí část mého argumentu staví na zmíněném předpokladu, že bez konceptu odpovědnosti se v právním diskurzu neobejdeme. Proto potřebujeme tento koncept uchopit způsobem, který jednak respektuje český jazykový úzus a jednak povahu právní regulace. Srovnáním řady současných západních koncepcí, a také historicko-jazykovou a filozofickou analýzou, tak dospívám k minimalistickému, zato však bezpečnému výměru odpovědnosti v soukromém právu, který (a) nečelí „českému“ problému odpovědnosti, na němž lze (b) stavět další odborný diskurz, neboť umožňuje klást si smysluplně řadu klíčových otázek po normativních důvodech odpovědnosti (například proč má člověk odpovídat), a díky němuž (c) můžeme vést smysluplnou mezinárodní odbornou debatu (viz části II., V. a VI.). Takto dospívám k odpovědnosti, resp. závázanosti jako závazku (povinnosti) poskytnout primární, náhradní či nový (sankční³²) důvod jednání, a to dle smyslu a logiky příslušné právní normy. Závěrečný třetí krok tudíž spočívá v rozpracování ideje soukromého práva jako nástroje k řešení nezprostředkovaných interpersonálních konfliktů, v jehož kontextu hraje odpovědnost, resp. závázanost, roli omluvy, restituce a distribuce.

§ 3. Současný stav poznání

Ze všeho nejdříve je nyní třeba začít deskripcí a stručnou analýzou současného teoretického pojetí odpovědnosti v soukromém právu. Pokud bychom měli současný stav

³¹ Kognitivismem (z latinského *cognoscere* – rozpoznat) tu rozumím základní paradigma, jímž lze (právní) normy posuzovat. Podle kognitivismu lze k (právním) normám přistupovat jako k pravdivým či nepravdivým výrokům o poznatelném informačním obsahu normativních pramenů. Právní norma je v takovémto paradigmatu pravdivým popisem normativní reality. Předpokladem kognitivismu tak je materiální existence práva, tzn. že právo je „reálné“ v silném smyslu tohoto adjektiva. Podrobněji viz část IV. této knihy.

³² Ovšem nikoliv sankční ve smyslu známém z retrospektivního pojetí odpovědnosti jako sankce za porušení povinnosti.

poznání shrnout několika málo slovy, dalo by se říci, že klíčové názory byly vysloveny v 50. a 60. letech 20. století a od té doby bývají pouze více či méně zdařile reformulovány. Bez nadsázky tak lze konstatovat, že diskuse o právní, resp. soukromoprávní odpovědnosti dospěla v českém prostředí do mrtvého bodu. Stav poznání je jaksi zakonzervován a nové názory či teorie se prakticky neobjevují.³³ Přitom v zahraničí se teorie soukromoprávní odpovědnosti čile rozvíjí.

O to více je zářející absence hlubšího, a především tvořivého zájmu o odpovědnost na pozadí rekodifikace soukromého práva, k níž v roce 2012 došlo. Odborný zájem slibovala provokativní formulace důvodové zprávy k § 24 obč. zák., podle níž se v novém kodexu civilního práva „opouští pojetí odpovědnosti [...], které] opouštěl od 70. let minulého století českou právní doktrínou po dlouhých diskusích v 50. a 60. letech“,³⁴ ale tento zájem zatím nepřišel.³⁵ To chci napravit. Nejprve je však třeba alespoň stručně shrnout stav, v němž se po oněch diskusích nacházíme, a to jak v odborné literatuře, tak v pozitivním právu. Postupně tedy představím současný stav poznání v obecné teorii práva, která do jisté míry interpretaci pozitivního práva předchází, dále v pozitivním právu, tj. v legislativě a judikatuře, a konečně v civilistice coby v nauce soukromého práva, která teoreticky (doktrínálně) rozpracovává a systematizuje pozitivní právo.

a) Teorie práva

Podle současné české teorie práva a právní dogmatiky je téměř univerzálně přijímáno, že stěžejním znakem odpovědnosti je sankce jakožto negativní a tíživý právní následek. Dozvídáme se tak, že „[s]ankce je [...] obecným, společným znakem odpovědnosti“,³⁶ že odpovědností „se rozumí povinnost strpět za porušení povinnosti následky stanovené právními normami, v rámci odpovědnostního právního poměru“,³⁷ že odpovědnost lze chápat jako „zvláštní form[u] právního vztahu, ve kterém dochází na základě porušení právní povinnosti ke vzniku nové právní povinnosti sankční povahy“,³⁸ že právní odpovědnost je „zákonem (právem) stanovená povinnost snášet újmu

³³ Viz například PRAŽÁK, P. Recentní pohled na teoretické koncepcce právní odpovědnosti. In: A. Gerloch – K. Beran et al. *Funkce a místo právní odpovědnosti v recentním právním řádu*. Praha: Leges, 2014, s. 127–52; HANDLAR, op. cit. v pozn. č. 6, s. 1041.

³⁴ VLÁDA ČR, op. cit. v pozn. č. 6, s. 47–48.

³⁵ Výjimku v tomto směru představují snad jen PRAŽÁK, P. Má institut právní odpovědnosti v návrhu nového občanského zákoníku jasnou koncepci? *Právní rozhledy*. 2012, č. 3, s. 101–05 a VÍTEK, J. *Odpovědnost statutárních orgánů obchodních společností*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, kap. 1. Oba autoři nicméně své úvahy udržují v kolejích dosavadních teorií a nezpochybňují jejich samotné základy.

³⁶ KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 200.

³⁷ BOGUSZAK, J. Právní odpovědnost. In: J. Boguszak – J. Čapek – V. Veverka. *Základy teorie práva a právní filozofie*. Praha: Codex, 1996, s. 145 a BOGUSZAK, J. Vymezení právní odpovědnosti. In: J. Boguszak – J. Čapek – A. Gerloch. *Teorie práva*. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 195.

³⁸ GERLOCH, A. *Teorie práva*. 6. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 162; GERLOCH, A. Právní odpovědnost. In: M. Večeřa et al. *Teória práva*. 5. vyd. Bratislava: EUROKÓDEX, 2013, s. 249.